

Het conflict in Oekraïne en de regels van internationaal humanitair recht

Sinds eind februari 2022 is het gewapende conflict in Oekraïne een nieuwe fase ingegaan. De intensivering en omvang van de vijandelijkheden hadden directe gevolgen voor burgers en civiele objecten zoals huizen, maar ook voor essentiële infrastructuur zoals water- en elektriciteitsvoorzieningen.

Geconfronteerd met de verwoestende gevolgen van conflict, roept het Rode Kruis de partijen bij het conflict op om hun verplichtingen op basis van het **internationaal humanitair recht (IHR)** na te komen om verder leed en verlies aan burgerlevens en schade aan burgerobjecten te voorkomen.

Wat is IHR? Het IHR is het geheel van regels die de humanitaire gevolgen van een **gewapend conflict** probeert te beperken. Dit recht beschermt het leven, de gezondheid en de waardigheid van personen die niet (langer) deelnemen aan een gewapend conflict. Het recht beperkt of verbiedt ook het gebruik van bepaalde wapens en methoden in gewapende conflicten.

IHR is ook wel gekend als "het recht der gewapende conflicten" of "oorlogsrecht". De regels van het IHR zijn in eerste instantie vastgelegd in verschillende verdragen en het internationaal gewoonterecht.

In de context van een **internationaal gewapend conflict** zijn [vier Verdragen van Genève van 1949](#), het [Eerste Aanvullende Protocol van 1977](#) en het [internationaal humanitair gewoonterecht](#) van toepassing.

Alle 196 staten hebben de vier Verdragen van Genève geratificeerd, waardoor het IHR een universele reikwijdte heeft. Ook het Eerste Aanvullende Protocol van 1977 werd door 174 Staten, inclusief de partijen bij het conflict in Oekraïne, geratificeerd.

Regels voor het voeren van de vijandelijkheden

De IHR-regels voor het voeren van vijandelijkheden zijn bedoeld om een evenwicht te vinden tussen militaire noodzaak en menselijkheid, en zijn er vooral op gericht om burgers en burgerobjecten te beschermen tegen aanvallen en de gevolgen van vijandelijkheden. Deze regels zijn van toepassing op elke aanval, ook op aanvallen waarbij men gebruik maakt van nieuwe technologieën of cyberaanvallen:

- Zo moet men volgens het [principe van onderscheid](#) altijd een onderscheid te maken tussen enerzijds personen die deelnemen aan de vijandelijkheden (bv. de strijdkrachten) en zij die niet (bv. burgers) of niet langer (bv. een gewonde soldaat) deelnemen; en anderzijds tussen burgerobjecten en militaire doelen. Aanvallen kunnen alleen worden gericht tegen strijders en militaire doelen. **Militaire doelen**, wat betreft goederen, zijn objecten die door hun aard, locatie, doel of gebruik daadwerkelijk bijdragen tot de militaire actie en waarvan de gedeeltelijke of totale vernietiging, verovering of onbruikbaarmaking onder de omstandigheden van dat moment een duidelijk militair voordeel opleveren. Denk aan wapendepots, militaire communicatiecentra, voertuigen die gebruikt worden voor het vervoer van wapens.
- **Willekeurige aanvallen** zijn verboden onder het IHR. Willekeurige aanvallen zijn aanvallen die zonder onderscheid militaire doelen en burgers of burgerobjecten zullen treffen: aanvallen die niet gericht zijn tegen een specifiek militair doel en aanvallen waarbij gebruik wordt gemaakt van gevechtsmethoden of -middelen die niet gericht kunnen zijn tegen een specifiek militair doel of waarvan de effecten niet kunnen worden beperkt zoals voorgeschreven door het IHR.
- Het [principe van proportionaliteit](#) stelt dat zelfs wanneer een geplande aanval gericht is tegen een legitiem militair doelwit, het verboden is om effectief tot de aanval over te gaan indien het verwachte risico op burgerslachtoffers en/of schade aan burgerlijke goederen buitensporig is ten aanzien van het verwachte tastbare en rechtstreekse militaire voordeel dat de aanval zal opleveren.

- Bij het uitvoeren van aanvallen moeten **voorzorgsmaatregelen** worden genomen. De partijen bij het conflict moeten alle mogelijke voorzorgsmaatregelen nemen met betrekking tot de keuze van middelen en methoden van oorlogsvoering om verlies aan levens of verwondingen onder de burgerbevolking en schade aan burgerobjecten te voorkomen en in ieder geval tot een minimum te beperken. Denk aan doelwitverificatie, het geven van een waarschuwing of de aanval uitvoeren op een tijdstip wanneer minder burgers in de nabijheid zijn van het militaire doelwit.
- De conflictpartijen dienen ook als **voorzorg tegen de aanval**, voor zover praktisch mogelijk, burgers en burgerobjecten onder hun controle uit de buurt van militaire doelen te houden. Zo dienen partijen bij het conflict, voor zover praktisch mogelijk, te vermijden militaire doelen in of nabij dichtbevolkte gebieden te plaatsen. In een belegerd gebied waar vijandelijkheden plaatsvinden, en gezien de bijbehorende risico's, is een voorzorgsmaatregel om burgers te evacueren, of in ieder geval vrijwillig te laten vertrekken als zij dat wensen. Noch de belegerende partij, noch de belegerde partij mogen hen dwingen om tegen hun wil te blijven. Conflictpartijen moeten verder alle praktische voorzorgsmaatregelen nemen om de burgerbevolking en de karakterobjecten onder hun gezag te beschermen tegen de gevaren van een aanval, zoals door het graven van grachten, het omleiden van verkeer en het mobiliseren van burgerlijke veiligheidsorganisaties.

In de context van het conflict in Oekraïne vinden veel vijandelijkheden in **stedelijke gebieden** plaats, waardoor burgers meer in gevaar komen. Bovendien kunnen aanvallen op militaire doelen door hun nabijheid aanzienlijke gevolgen hebben voor de kritieke civiele infrastructuur. De infrastructuur voor water, elektriciteit en verwarming is vaak zo gecentraliseerd en onderling verbonden dat incidentele schade eraan de toegang tot water en elektriciteit voor grote delen van de bevolking kan ontnemen. Daarom is de bescherming die door de regels van het IHR omtrent het voeren van vijandelijkheden aan burgers wordt verleend van cruciaal belang in stedelijke gebieden die van nature dichtbevolkt zijn.

Vanwege het significante risico op burgerleed door het gebruik van **zware explosieve wapens** of explosieve wapens met een groot impactgebied in dichtbevolkte gebieden en hoge waarschijnlijkheid dat het gebruik ervan willekeurige effecten heeft, roept het Rode Kruis op om het gebruik ervan te vermijden. [Lees hier meer over dit onderwerp.](#)

Conform het IHR hebben conflictpartijen ook **geen onbeperkte keuze in wapens en methoden van oorlogsvoering**, waar zowel beperkingen als verbodsbepalingen op van toepassing zijn.

Zo is het verboden om:

- Middelen en methoden van oorlogsvoering te gebruiken die verboden zijn of waarvan het gebruik beperkt is. De regels zijn hiervoor vaak vastgelegd in aparte verdragen, die enkel bindend zijn voor de staten die deze hebben ondertekend. Concrete voorbeelden zijn: chemische wapens, biologische wapens, clustermunitie en antipersoonsmijnen.
- Middelen en methoden van oorlogsvoering aan te wenden die overbodig leed kunnen veroorzaken, dat wil zeggen lijden dat niet noodzakelijk is voor het bereiken van het verwachte militaire doel, bv. dum-dum kogels.
- Middelen en methoden van oorlogsvoering te gebruiken die zijn ontworpen om wijdverbreide, langdurige en ernstige schade aan de natuurlijke omgeving te veroorzaken of waarvan kan worden verwacht dat ze deze zullen veroorzaken
- De burgerbevolking opzettelijk te laten uithongeren door hen te ontzien van voedsel. Gerelateerd hieraan is het verbod om goederen die noodzakelijk zijn voor de overleving van de burgerbevolking, zoals drinkwaterinstallaties, vee en landbouwproducten, aan te vallen, te vernietigen, te verwijderen of onbruikbaar te maken.
- Daden van geweld of bedreiging met geweld te plegen, met als hoofddoel de burgerbevolking angst aan te jagen.

- Te plunderen (het met geweld afnemen van privé-eigendom voor privé of persoonlijke doeleinden)
- Misbruik te maken van de rode kruis, rode halve maan en rode kristal emblemen.

Regels van toepassing ter bescherming van personen of objecten

Onder het IHR zijn **burgers en burgerobjecten**, zoals scholen en huizen, beschermd. Onder het IHR moeten conflictpartijen **essentiële burgerlijke infrastructures**, noodzakelijk zijn voor de overleving van de burgerbevolking, beschermen en van de vijandelijkheden sparen, inclusief van cyber aanvallen. Conflictpartijen mogen dergelijke faciliteiten en diensten, zoals bijvoorbeeld elektriciteits-, water- en gascentrales, in principe niet aanvallen, vernietigen, verwijderen of onbruikbaar maken. Specifieke bescherming wordt ook geboden aan medisch personeel en faciliteiten en humanitair personeel.

Gewonden en zieken, zowel strijders als burgers, is iedere persoon die nood heeft aan medische verzorging en die niet (langer) deelneemt aan de vijandelijkheden. Elke gewonde of zieke persoon, ongeacht tot welke partij ze behoren, moet gerespecteerd en beschermd worden. Dit houdt in dat ze niet mogen worden aangevallen, gedood of slecht behandeld en dat de partijen bij het conflict maatregelen moeten ondernemen om hen te helpen en beschermen. Partijen bij het conflict moeten alle mogelijke maatregelen nemen om naar gewonden en zieken te zoeken en hen te verzamelen, opdat ze zo snel mogelijk de best mogelijke verzorging krijgen. Alleen medische redenen kunnen aanleiding geven aan het geven van prioriteit in de behandeling. Voor internationale gewapende conflicten is de behandeling van gewonden, zieken en schipbreukelingen uitgebreid uiteengezet in de Eerste, Tweede en Vierde Conventie van Genève, het Eerste Aanvullend Protocol het gewoonterecht.

Partijen bij gewapende conflicten moeten **voorkomen dat mensen vermist raken of van hun dierbaren worden gescheiden**. Daarbij is communicatie van cruciaal belang. Het IHR verplicht partijen bij een gewapend conflict daarom bijvoorbeeld om personen die van hun vrijheid zijn beroofd, te registreren en hen in staat te stellen met hun familie te corresponderen. Ze moeten ook alle beschikbare informatie over de doden vastleggen (zoals hun identiteit en locatie van hun exacte begraafplaats) en ervoor zorgen dat het beheer van menselijke resten op een waardige manier wordt uitgevoerd. Tijdens internationaal gewapende conflicten moeten de partijen ook hun **Nationale Informatiebureaus** gebruiken om informatie te verzamelen over alle beschermde personen die zich in hun handen bevinden, dood of levend, en die informatie door te geven aan het Centraal Opsporingsbureau. In het geval dat mensen toch vermist worden, moeten partijen bij conflicten werken om hun lot en verblijfplaats op te helderen en met de families te communiceren. Ze moeten alle haalbare maatregelen nemen om verantwoording af te leggen over vermisten, gescheiden en overledenen, familieleden informatie te verstrekken en het **herstel van familiebanden** te vergemakkelijken. Dit omvat het zoeken, verzamelen en evacueren van de doden en het faciliteren van de teruggave van menselijke resten aan families op verzoek. Sommige IHR-verplichtingen met betrekking tot vermisten blijven bestaan, zelfs nadat het conflict is beëindigd.

Daarnaast zijn conflictpartijen ertoe gehouden om **krijgsgevangenen en burgerlijke gevangenen** menselijk te behandelen en te beschermen. Ze worden beschermd tegen elke aanval op het leven en de lichamelijke integriteit, zoals moord, marteling, wrede of onmenselijke behandeling en aanvallen op de persoonlijke waardigheid. Tijdens een internationaal gewapend conflict hebben gevangengenomen strijders de status van krijgsgevangenen en moeten ze onder alle omstandigheden menselijk worden behandeld in overeenstemming met het Derde Verdrag van Genève van 1949. Ze genieten van minimale detentievoorwaarden (huisvesting, voedsel, kleding, hygiëne en gezondheidszorg). In een internationaal gewapend conflict moeten burgers die om dwingende veiligheidsredenen worden geïnterneerd ook onder alle omstandigheden menselijk worden behandeld in overeenstemming met het Vierde Verdrag van Genève van 1949. Onder de Verdragen van Genève van 1949 **heeft het ICRC het recht** krijgsgevangenen en gedetineerde burgers te bezoeken en toegang te krijgen tot alle locaties waar zij worden vastgehouden. De **verspreiding van beelden** van gevangenen met als doel om op de publieke nieuwsgierigheid in te spelen of de persoonlijke waardigheid van gevangenen te ondermijnen, is strijdig met het IHR. Het is dus in principe niet toegelaten om afbeeldingen of video's van krijgsgevangenen die

identificeerbaar zijn en/of zich in vernederende omstandigheden bevinden, te delen, uit te zenden of te publiceren.

Culturele goederen, zoals musea en monumenten, genieten een bijzondere bescherming. Bijzondere voorzorgsmaatregelen moeten genomen worden als men een aanval zou uitvoeren op **werken of installaties met gevaarlijke krachten** (wanneer deze een militair doelwit vormen), zoals nucleaire installaties, dammen en dijken, om te vermijden dat er gevaarlijke stoffen vrijkomen met zware gevolgen voor de burgerbevolking.

Humanitaire hulpverlening en humanitaire toegang

In eerste instantie moet elke partij bij een gewapend conflict voorzien in de basisbehoeften van de bevolking onder haar controle. Ten tweede hebben onpartijdige humanitaire organisaties zoals het Rode Kruis het recht om hun diensten aan te bieden voor het uitvoeren van humanitaire activiteiten, vooral wanneer niet in de basisbehoeften van de bevolking wordt voorzien.

Ten derde is voor onpartijdige humanitaire activiteiten in gewapende conflicten doorgaans de instemming van de betrokken partijen bij het conflict vereist. Toch kan toestemming niet willekeurig worden geweigerd.

Ten vierde, zodra er overeenstemming is bereikt over onpartijdige humanitaire hulp, wordt van de partijen bij het gewapende conflict, evenals van alle staten die geen partij zijn bij het conflict, verwacht dat zij de snelle en ongehinderde doorgang van de hulpregelingen toestaan en vergemakkelijken. Ze kunnen wel een controlerecht uitoefenen om te verifiëren dat de goederen werkelijk zijn wat ze beweren te zijn.

De partijen bij het conflict moeten ervoor zorgen dat bevoegde hulpverleners de bewegingsvrijheid hebben die essentieel is voor de uitoefening van hun functies en deze beweging mag alleen worden beperkt in geval van dwingende militaire noodzaak.

Gezien de hoge humanitaire noden is het van levensbelang dat de nodige ruimte voor neutrale, onpartijdige en onafhankelijke humanitaire actie behouden blijft om humanitaire actoren, zoals het Oekraïense Rode Kruis, het ICRC en de andere componenten van de Internationale Rode Kruisbeweging en de Rode Halve Maan, toegang te blijven geven personen die getroffen zijn door het conflict Oekraïne. Om deze verplichting volledig effectief te laten zijn, moeten de **sancties en andere beperkende maatregelen** die kunnen worden genomen bovendien zodanig zijn ontworpen deze de humanitaire actie niet belemmeren.

Meer weten over IHR?

- Vind meer informatie op onze website: [Internationaal humanitair recht | Rode Kruis](#)
- Volg een opleiding (hou de data hier in het oog of schrijf je in voor onze nieuwsbrief) [Opleidingen & Events | Rode Kruis](#) & [Inschrijven op onze IHR-berichten | Rode Kruis](#)

14.04.2022